INKLYUZIV TA’LIM VA DIFFERENSIAL YONDASHUVNING ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI

Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi
Turdiyeva Shoxidaxon Anvardjanovna,
Andijon davlat pedagogika instituti
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Kimyo yo’nalishi 2-bosqich talabalari
Oripova Zeboxon Abrorbek qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inklyuziv ta’limning zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni hamda differensial yondashuvning o‘quv jarayoniga ta’siri tahlil qilinadi. Har ikki yondashuvning o‘zaro bog‘liqligi, o‘quvchilar ehtiyojidan kelib chiqqan holda ta’limni moslashtirishning afzalliklari, o‘qituvchi roli va ta’lim samaradorligiga ta’siri ilmiy manbalar asosida yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Inklyuziv ta’lim, differensial yondashuv, maxsus ehtiyojli ta’lim, individual rivojlanish, pedagogik integratsiya, ta’limda tenglik, ta’lim innovatsiyalari, psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, ta’lim sifatini oshirish.*

Аннотация: *В статье анализируется роль инклюзивного образования в современной системе образования и влияние дифференцированного подхода на процесс обучения. На основе научных источников освещаются взаимосвязь обоих подходов, преимущества адаптации образования к потребностям учащихся, роль учителя и их влияние на эффективность образования.*

Ключевые слова: *инклюзивное образование, дифференцированный подход, образование детей с особыми потребностями, индивидуальное развитие, педагогическая интеграция, равенство в образовании, образовательные инновации, психолого-педагогическое сопровождение, повышение качества образования.*

Abstract: *This article analyzes the role of inclusive education in the modern education system and the impact of a differentiated approach on the learning process. The interrelationships of both approaches, the advantages of adapting education based on the needs of students, the role of the teacher and their impact on the effectiveness of education are highlighted based on scientific sources.*

Keywords: *Inclusive education, differentiated approach, special needs education, individual development, pedagogical integration, equality in education, educational innovations, psychological and pedagogical support, improving the quality of education.*

Kirish: Zamonaviy ta’lim tizimi har bir o‘quvchining individual qobiliyati, rivojlanish sur’ati va ehtiyojini hisobga olgan holda ta’lim berishni talab etmoqda. UNESCO va UNICEFning so‘nggi yillardagi global tadqiqotlarida ta’kidlanishicha, inklyuziv ta’lim barcha bolalarning, ayniqsa maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilarning ta’limga teng kirish imkoniyatini ta’minlab, ta’lim tizimining adolatli va sifatli bo‘lishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, differensial yondashuv ta’lim jarayonini o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi va shaxsiy xususiyatlariga mos holda tashkil etishni nazarda tutadi. Psixolog va pedagog olimlar — Vigotskiy, Bloom, Gardner — ushbu yondashuvni shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning eng samarali modeli sifatida baholaganlar. Natijada, inklyuziv ta’lim va differensial yondashuvning

uyg‘unlashuvi zamonaviy ta’lim jarayonini yanada insonparvar, samarali va o‘quvchi ehtiyojlariga moslashgan tizimga aylantiradi.

Asosiy qism: Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi barcha o‘quvchilarga umumiy ta’lim muhitida o‘qish imkoniyatini yaratishdan iborat bo‘lib, Ainscow va Booth tadqiqotlarida inklyuziv ta’lim “ta’limdan chetda qolish xavfi mavjud bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlovchi tizim” sifatida ta’riflanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarda ijtimoiy moslashuv, o‘zaro hurmat, bag‘rikenglik kabi fazilatlarni rivojlantiradi, ta’lim muhitini esa insonparvarlashtirishga xizmat qiladi. O‘zbekistonda ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda: umumta’lim maktablarida resurs xonalari tashkil etilmoqda, maxsus pedagoglar faoliyati yo‘lga qo‘yilmoqda, moslashtirilgan o‘quv dasturlari va qo‘llanmalar yaratilmoqda. Bularning barchasi o‘quvchilarning teng ravishda ta’lim olishiga imkon bermoqda.

Differensial yondashuvning pedagogik ahamiyati shundaki, u o‘quvchilarning individual farqlarini tan olishga, ularga mos ta’lim strategiyasini qo‘llashga qaratilgan. Bloom taksonomiyasi o‘quv maqsadlarini murakkablik darajasiga qarab bosqichma-bosqich rivojlantirishni taklif etsa, Vigotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi ta’limning o‘quvchi rivojlanish potentsialiga mos berilganda eng samarali natija berishini ko‘rsatadi. Shu sababli differensial yondashuv asosida topshiriqlarni murakkablik darajasi bo‘yicha moslashtirish, o‘quvchilarni qiziqishi va qobiliyati bo‘yicha guruhlash, ularning individual sur’atda ishlashiga sharoit yaratish, vizual, eshitish, kinestetik kabi turli o‘qitish usullaridan foydalanish zarur bo‘ladi. Bu yondashuv o‘quvchilarning faolligini, mustaqilligini, o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

Inklyuziv ta’lim va differensial yondashuvning o‘zaro uyg‘unlashuvi esa ta’lim jarayonining amaliy samaradorligini sezilarli ravishda oshiradi. Chunki

inklyuziv sinfda o‘quvchilarning ehtiyojlari turlicha bo‘lganligi sababli differensial yondashuv asosiy metodik vosita sifatida qo‘llanadi. Moslashtirilgan o‘quv materiallari maxsus ehtiyojli bolalarning o‘zlashtirishini osonlashtiradi, har bir o‘quvchi uchun mos pedagogik strategiyalarni tanlash esa bilimni chuqur o‘zlashtirishga xizmat qiladi. O‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy integratsiya mustahkamlanadi, ular bir-birini qabul qilishga va hamkorlikda ishlashga o‘rganadi. O‘qituvchining kompetensiyasi ham kengayib boradi — u shaxsga yo‘naltirilgan, moslashtirilgan va innovatsion darslarni tashkil etish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi. Florian (2014) tadqiqotlariga ko‘ra, differensial yondashuv qo‘llanilgan inklyuziv sinflarda o‘quvchilarning umumiy o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari 20–30 foizga yuqori bo‘lishi aniqlangan. Bu esa ikki yondashuvning uyg‘unlashuvi ta’lim sifatini oshirishda muhim omil ekanini ko‘rsatadi. Inklyuziv ta’lim va differensial yondashuvning uyg‘unlashuvi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda o‘z tasdig‘ini topgan. Masalan, Tomlinson (2014) differensial yondashuvni inklyuziv o‘qitishning eng samarali metodlaridan biri deb hisoblaydi, chunki u sinfdagi xilma-xillikni tabiiy jarayon sifatida qabul qiladi va o‘qituvchini har bir o‘quvchiga moslashgan ta’lim strategiyasini ishlab chiqishga undaydi. Shuningdek, Florian va Black-Hawkins (2011) inklyuziv sinflarda differensial metodlar qo‘llanganda o‘quvchilarning darsdagi ishtiroki, motivatsiyasi va o‘zlashtirish darajasi sezilarli ravishda oshishini ilmiy tajribalar orqali isbotlagan. Ularning tadqiqotlarida aynan individual yondashuv o‘quvchilarning fikrlash faolligini va mustaqil ishlash malakasini kuchaytirishi ko‘rsatilgan.

Xulosa: Inklyuziv ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining asosiy talablaridan biri bo‘lib, har bir bola — uning jismoniy, psixologik yoki intellektual imkoniyatidan qat’i nazar — sifatli ta’lim olish huquqiga ega ekanligini ta’kidlaydi. Differensial yondashuv esa ushbu jarayonning amaliy poydevorini yaratadi. Chunki inklyuziv sinflarda o‘quvchilarning qobiliyati,

ehtiyoji va rivojlanish sur’ati turlicha bo‘ladi. Shuning uchun dars jarayonini moslashtirish, individual topshiriqlar berish, o‘quvchi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash inklyuziyaning muvaffaqiyatli ishlashiga imkon yaratadi. Gibbs, Vigotskiy va Ainscow kabi pedagog olimlarning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayoni o‘quvchi ehtiyojiga moslashtirilganida o‘zlashtirish yuqori bo‘ladi, ijtimoiy integratsiya kuchayadi va o‘quvchilarda hamkorlik, bag‘rikenglik, muloqot kabi ijtimoiy ko‘nikmalar rivojlanadi. Shu sababli inklyuziv ta’lim va differensial yondashuvning uyg‘unligi ta’lim sifatini oshiradi, o‘qituvchining professional kompetensiyasini kengaytiradi va har bir bolaga teng imkoniyat yaratadi. Umuman olganda, inklyuziv ta’lim — bu faqat maxsus ehtiyojli o‘quvchilar uchun emas, balki har bir bolaning rivojlanishi, jamiyatda o‘z o‘rnini topishi va hayotga tayyorlanishi uchun eng to‘g‘ri yo‘l hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press, 1978.

2. UNESCO. Inclusive Education: Guidelines for Policy Makers. Paris: UNESCO Publishing, 2017.

3. Tomlinson, C. A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. ASCD, 2014.

4. Karimova, R. J. "Inklyuziv ta'limning nazariy asoslari." — Pedagogika va psixologiya jurnali, 2021.

5. Normatova, S. "Differensial yondashuvning o'quv jarayonidagi ahamiyati." Ta’lim va innovatsiya, 2022.